

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ का॒मान् प्रवेश॑यति। योऽग्नी॑न॒न्वा॒धाय॑
व्र॒तमु॒पैति॑। स॒यद॑नि॒ष्ट्वा प्र॑या॒यात्। अ॒का॒म॒प्री॒ता ए॒नं का॒मा
ना॒नुप्र॑या॒युः। अ॒ते॒जा अ॒वी॒र्यः॑ स्यात्। स जु॑हु॒यात्। तु॒भ्यं ता
अ॒ङ्गिर॑स्त॒म। वि॒श्वोः सु॑क्षि॒तयः॑ पृथ॑क्। अ॒ग्ने का॒माय॑ ये॒मिर॒
इति॑। का॒मा॒ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

का॒म॒प्री॒ता ए॒नं का॒मा अनु॑ प्र॒या॒न्ति। ते॒ज॒स्वी
वी॒र्या॑वा॒न्भव॑ति। स॒न्त॒ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽग्नी॑न॒न्वा॒धाय॑
व्र॒तमु॒पैति॑। स यदु॑द्वा॒यति॑। वि॒च्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं
प्रा॒ञ्चमु॑द्धृत्य॑। म॒न॒सोप॑तिष्ठेत्। म॒नो वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो
य॒ज्ञः॥२॥

म॒न॒सैव॑ य॒ज्ञः स॒न्त॒नोति॑। भू॒रित्या॑ह। भू॒तो वै
प्र॒जाप॑तिः। भू॒ति॒मे॒वोपै॑ति। वि॒ वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते।
यस्याऽऽहि॑ता॒ग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒म्यया॑ प्र॒विध्यै॑त्।

यदि तावदपक्षायैत्। त९ सम्भरेत्। इदं त॒ एकं प॒र उ॒ त॒
एकम्॥३॥

तृतीयेन॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। संवेश॑नस्तनुवै चारु॑रेधि।
प्रि॒ये दे॒वानां॑ प॒रमे॑ ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑९ सम्भ॑रति।
सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ प॒रस्त॑रामपक्षायैत्।
अ॒नुप्र॒यायाव॑स्येत्। सो ए॒व ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा
ए॒तस्य॑ प॒शून्प॒यः प्र॑वि॒शति॑। यस्य॑ ह॒विषे॑ व॒त्सा अ॒पाकृ॑ता॒
ध॒रन्ति॑॥४॥

तान् यदु॒ह्यात्। या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दु॒ह्यात्।
य॒ज्ञप॒रुरन्त॑रि॒यात्। वा॒यु॒व्यां॑ यवा॒गून्निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै प॑य॒सः
प्र॒दाप॑यिता। स ए॒वास्मै॑ प॒यः प्र॒दाप॑यति। प॒यो वा ओष॑धयः।
प॒यः प॑यः। प॒यसै॒वास्मै॑ प॒योऽव॑ रुन्धे॥५॥

अथोत्तर॑स्मै ह॒विषे॑ व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॒
प्राय॑श्चित्तिः। अ॒न्यत॑रान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति।
ये यज॑मानस्य सा॒यं गृ॒हमा॑ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ सा॒यं दु॒ग्ध९
ह॒विरा॑र्तिमा॒च्छति॑। इन्द्रा॑य व्री॒हीन्नि॒रुप्योप॑ वसेत्। प॒यो वा
ओष॑धयः। प॒य ए॒वार॑भ्य॒ गृही॑त्वोप॑ वसति। यत्प्रा॒तः स्या॑त्।

तच्छृतं कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्। अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वत्या देवताः। इन्द्रमन्वत्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथ्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते। यस्य व्रत्येऽहन्पत्यनालम्बुका भवति। तामपुरुष्यं यजेत। सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि। सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्। तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहे। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।

रा॒य॒स्पोषा॑य सु॒प्रजा॒स्त्वाय॑ सु॒वीर्या॑येति॑। अ॒र्ध ए॒वैना॒मुप॑
ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादर्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै
यदि परस्त्रामोषंधीरन्यत्रानुभयान्धो वै)॥ [१]

यद्विष्व॑ण्णेन जुहुयात्। अप्र॑जा अप॒शुर्यज॑मानः स्यात्।
यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्यात्। प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा
व॒ल्मीक॑व॒पाया॑मव॑ नयेत्। प्रा॒जाप॒त्यो वै व॒ल्मीकः॑। य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरि॑त्याह। भूतो
वै प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूति॑मे॒वोपै॑ति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्॑।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑पत्रेन जुहुयात्। अप्र॑जा
अप॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑
स्यात्। म॒ध्यमे॑न॒ पर्णे॑न॒ द्यावा॑पृथि॒व्यय॑र्चाऽन्तः परि॒धि
नि॑नयेत्। द्यावा॑पृथि॒व्योरे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति॥११॥

तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्॑। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्याऽऽत्म॑ञ्जायेत।
कि॒लासो॑ वा॒स्याद॑र्श॒सो वा॑। यत्प्र॒त्ये॒यात्। य॒ज्ञं वि॒च्छि॑न्द्यात्।

स जुहुयात्। मित्रो जनांन्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
चष्टे। सत्याय हव्यं घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्वस्यामाहुत्या५ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यत्र वेत्थं
वनस्पते देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति
वानस्पत्ययर्चा समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्।
वनस्पतिनैव यज्ञस्यार्ता चानार्ता चाऽऽहुती वि दाधार।
तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारः स्कन्देत्। अध्वर्यवे
च यजमानाय चाकं स्यात्॥१४॥

यदक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकं स्यात्।
यत्प्रत्यक्। होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकं
स्यात्। यदुदङ्गं। अग्नीधे च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकं
स्यात्। यदभिजुहुयात्। रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्।

यन्नाभिं जुहुयात्। अशान्तुः प्रहियेत॥१५॥

सुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्र हरति।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नाभि जुहुयात्स्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्णवेन
प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा
यत्प्रत्यग्यदुदङ्ङ्॥)॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याऽऽहिताग्ने-
रग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहत्य
होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र
विन्देत्। अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्।

यामे॒वाग्ना॒वाहु॑तिं जुहुयात्। ताम॑द्यात्। तस्मा॑द्द॒जस्य॑ नाश्यम्।
 यद्य॒जात्र॑ वि॒न्देत्। ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ दक्षि॑णे हस्ते॑ होत॒व्यम्। ए॒ष
 वा अ॒ग्निर्वै॑श्वा॒नरः। यद्वा॑ह्म॒णः। अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हुतं
 भ॒वति॥१८॥

ब्रा॒ह्मणं॑ तु व॑स॒त्यै नाप॑ रुन्ध्यात्। यद्वा॑ह्म॒णं व॑स॒त्या
 अ॑परुन्ध्यात्। यस्मि॑न्ने॒वाग्ना॒वाहु॑तिं जुहुयात्। तं भा॑ग॒धेये॑न
 व्य॑र्धयेत्। तस्मा॑द्वा॒ह्मणो॑ व॑स॒त्यै नाप॑रु॒ध्यः। यदि॑
 ब्रा॒ह्मणं॑ न वि॒न्देत्। द॒र्भस्त॒म्बे हो॑त॒व्यम्। अ॒ग्नि॒वान् वै
 द॒र्भस्त॒म्बः। अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हुतं भ॒वति। द॒र्भाऽस्तु॑
 ना॒ध्यासी॑त॥१९॥

यद्द॒र्भान्॑ न॒ध्यासी॑त। यामे॒वाग्ना॒वाहु॑तिं जुहुयात्।
 ताम॑ध्यासीत। तस्मा॑द्द॒र्भा ना॒ध्यासि॑त॒व्याः। यदि॑ द॒र्भान्
 वि॒न्देत्। अ॒प्सु हो॑त॒व्यम्। आपो॑ वै सर्वा॑ दे॒वताः।
 दे॒वता॑स्वे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हुतं भ॒वति। आप॒स्तु न परि॑चक्षीत।
 यदापः॑ परि॒चक्षी॑त॥२०॥

यामे॒वाप्स्वा॒हुतिं॑ जुहुयात्। तां परि॑चक्षीत। तस्मा॑दापो॑
 न परि॑चक्ष्याः। मे॒ध्या च॒ वा ए॒तस्या॑मे॒ध्या च॑ त॒नुवौ॑ स॒ ५

सृज्येते। यस्याऽऽहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्रयः सः सृज्यन्ते।
 अग्रये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्यां
 चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्रये व्रतपतये
 पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन
 भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमंकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
 पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।
 रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।
 रेतोऽस्य वाजिनः स्रवेत्। गर्भः स्रवन्तमगदमंकरित्याह।
 रेतं एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तद्वधाति।
 इन्द्र इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा
 वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
 बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
 प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्चोतैतदित्याह।
 अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
 पराचैरित्याह। रक्षसामपंहत्यै॥२३॥

अजाऽग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत परिचर्क्षीत लम्बयति दधाति देवानां
बृहस्पतिः पञ्चं च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बंऽप्सु हौतव्यम्॥)॥—[३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठाथ्सर्वतश्च याः। तार्भी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
सूर्यमहै। आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
रमतां देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।
ताः पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया। इमामूर्जं
पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परि गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासं हविरिदमेषां

मयि। आ॒मा॒वा॒स्य॑ ह॒वि॒रि॒दमै॑षां मयि। अ॒न्त॒राऽग्नी॑ प॒शवः॑।
 दे॒वस॑ स॒द॒मा ग॑मन्। ता॒न्पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
 मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि
 संव॑सा॒नाः। ताः पूर्वं॑ परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
 अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि संव॑सा॒नाः। ता॒न्पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। स्व
 आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒ख्या पि॑तृ॒भ्य
 आ। तं पूर्वं॑ परि॑ गृह्णामि। अ॒वि॒षन्नः पि॑तुं क॑रत्। अ॒जस्रं॑
 त्वा॑ संभा॒पालाः॥२८॥

वि॒जय॑भा॒गं स॑मि॒न्धता॑म्। अ॒ग्ने दी॑दा॒य मे स॑भ्य।
 वि॒जित्यै॑ श॒रदः॑ श॒तम्। अ॒न्नमा॑वस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑रा॒णि
 श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒वस॑थे श्रि॒यं म॑न्नम्। अ॒हिर्बु॑ध्नियो॒ नि
 य॑च्छ॒तु। इ॒दम॑हम॒ग्निज्ये॑ष्ठे॒भ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि।
 इ॒दम॑हमिन्द्र॒ज्येष्ठे॑भ्यः॥२९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। इ॒दम॑हं वरु॒णज्येष्ठे॑भ्यः।
 आ॒दित्ये॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। प॒यस्व॑तीरोष॒धयः॑।
 प॒यस्व॑द्वीरु॒धां प॑यः। अ॒पां प॑य॒सो य॑त्प॒यः। तेन॑ मा॒मिन्द्र॑
 स॑ सृ॒ज। अ॒ग्ने व्र॑तपते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑के॒यं तन्मे॑

राध्यताम्। वायौ व्रतपतु आदित्य व्रतपते॥३०॥

व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छुकेयं तन्मे
राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सःस्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।
सम्भरामि सुसम्भृतां॥३१॥

त्रीनपरिधीः स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेषं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृतां। या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवः शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
भराम्यहम्। अस्मिन्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं

पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥ ३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥ ३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानीं। अघ्नियामुपं सेवताम्।
अप्रस्रं साय यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः
सन्नीतं बिभृताम्। इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय।
त्वां परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥ ३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्याऽऽयुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गां दौहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः। प्रजावतीर्यशसो

विश्वरूपाः॥३७॥

ब॒ह्वी॒र्भव॑न्तीरुपजायमानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु
गावः। पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॒ सꣳ सृ॑जामि।
रा॒यस्पोषे॑ण बहुलाभवन्तीः। ऊ॒र्जं प॒यः पि॒न्वमा॑ना घृ॒तं च॑।
जी॒वो जी॑वन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॒
स॒न्दु॑हाताम्। धा॒ता सोमै॑न स॒ह वा॒तेन॑ वा॒युः। य॒जमा॑नाय॒
द्र॒विणं॑ दधातु॥३८॥

उ॒त्सं दु॑हन्ति क॒लशं॑ चतुर्बिलम्। इडां॑ दे॒वीं म॑धु॒मतीꣳ
सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वतꣳ सू॒नृता॑वत्। तद्य॒जमा॑न-
ममृ॒तत्वे॑ दधातु। का॒मधु॑क्षः प्र णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॒य
ह॒वि॒रिन्द्रि॑यम्। अ॒मूं यस्यां॑ दे॒वाना॑म्। म॒नु॒ष्याणां॑ प॒यो
हि॒तम्। ब॒हु दु॑ग्धीन्द्रा॒य दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्यमा॑ प्या॒यतां॑ पुनः॥३९॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नु॒ष्येभ्यः॑। पु॒न॒र्दो॒हाय॑ कल्पताम्। य॒ज्ञस्य॑
सन्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑तिमनु सन्त॑नोमि।
अद॑स्तमसि विष्णा॒वे त्वा। य॒ज्ञाया॑पि दधाम्य॒हम्।
अ॒द्भिररि॑क्तेन पात्रेण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑ते। अ॒यं प॒यः सोमं॑
कृ॒त्वा। स्वां॑ योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पर्णं
च दर्भं च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्री उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहं ग्राम्यानुप वसामि। मह्यं गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ [४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु।
द्वितीयास्तृतीयेषु। त्रिरेकादशा इह मांऽवत। इदं
शंकेयं यदिदं करोमि। आत्मा करोत्वात्मनै। इदं करिष्ये
भेषजम्। इदं मे विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्।
इदमहं सेनाया अभीत्वैर्यै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमंङ्क्षु
त्वचमङ्क्षु। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्सीदामृते प्रति

तिष्ठ। ब्रीहीणां मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्त्रुर्भुवनस्य
गोपाः। शृत उथ्स्नाति जनिता मंतीनाम्। यस्त आत्मा
पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मं इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे।
मा भर्मा संविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं
क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुषिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः। यदवदानानि तेऽवघ्नन्।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्म्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः।
अज्यायो यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा
रूरूपाम यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टां

घृतपदीम्। मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्।
अवद्याम्येकतोमुखाम्॥४७॥

इडे॑ भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॑ गा जिन्वा॑र्वतः। तस्या॑स्ते
भक्षि॑वाणः स्याम। सर्वा॑त्मानः॒ सर्व॑गणाः। ब्रध्न॑ पिन्व॑स्व।
दद॑तो मे॒ मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे॒ मोष॑दसत्। दि॒शां कृ॑प्तिरसि।
दि॒शो मे॒ कल्प॑न्ताम्। कल्प॑न्तां मे॒ दि॒शः॥४८॥

दैवी॑श्च॒ मानु॑षीश्च। अ॒होरा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे॒
कल्प॑न्ताम्। सं॒वत्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॑प्तिरसि॒ कल्प॑तां
मे। आ॒शा॒नां त्वाऽऽशा॑पा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्यो अ॒मृतै॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः॥४९॥

वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा
भा॒गोऽभ॑क्त। निर॑भा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्मि॑न्व। ओष॑धीर्जिन्व।
द्वि॒पात्पा॑हि। च॒तुष्पा॑दव। दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय॑। ब्रा॒ह्म॒णा॒नामि॑द॒ꣳ
ह॒विः॥५०॥

सो॒म्याना॑ꣳ सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्म॒णः।
नेहा॑ ब्रा॒ह्म॒णस्या॑स्ति। सम॑ङ्गां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑।

समादित्यैर्वसुभिः सं मरुद्भिः। समिन्द्रेण विश्वेभिर्देवेभिरङ्गाम्।
दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहा। इन्द्राणीवाविधवा भूयासम्।
अदितिरिव सुपुत्रा। अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वायं। सं पत्नी पत्या सुकृतेन
गच्छताम्। यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। सञ्जानानौ
विजहतामरातीः। दिवि ज्योतिरजरमा रभेताम्। दशते
तनुवो यज्ञ यज्ञियाः। ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयोः
प्रशिषमीडमानः। देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्। यं
वा देवा अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागः शतक्रतू। एतद्वा तेन प्रीणानि। तेन
तृप्यतमः सहौ। अहं देवानां सुकृतामस्मि लोके।
ममेदमिष्टं न मिथुर्भवाति। अहं नारिष्ठावनुं यजामि विद्वान्।
यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्वागधेयम्। अदारसृद्धवत देवसोम।
अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभिभामो
अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्।
पूर्णमांसं यजामहे। स नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः

सहस्रिणम्। प्राणाय सुराधसे। पूर्णमासाय स्वाहा।
 अमावास्या सुभगा सुशेवा। धेनुरिव भूय आप्यायमाना।
 सा नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्।
 अपानाय सुराधसे। अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि
 परि धेहि वेदिम्। जामि मा हिःसीरमुया शयाना।
 होतृषदना हरिताः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य
 ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वयै करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मन एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या
 कल्पयन्नशस्तिः सा नो दोहताः सुवीर्यः सप्त च॥—————[५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
 अपाः रस ओषधीनाः सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य
 सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते। महतो
 भूतस्य पते। ब्रह्माणं त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं भुवनपतिः।
 अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि। देवं सवितरेतं
 त्वा वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि।
 मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुब्जगत्यै। जगत्यनुष्टुभै।

अनुष्टुप्पङ्क्तौ। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यं धुक्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञिया यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीराप इह शक्नोति। यो मा हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्मि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
देवेभ्यो जुष्टं सदानाय बर्हिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते

सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि।
इषमूर्ज मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
पिन्वस्व। विशं पुष्टि मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यं मे पिन्वस्व।
प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उप भूय इन्नु मे। अविक्षोभाय परिधीं
दधामि। धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषांसि निरितो
नुदातै। विच्छिनद्भि विधृतीभ्यां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान्
ये च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहं
स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
विश्वं पाप्मानममतिं दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृतीं
स्वधृतीं। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजां मयि धारयतम्।
पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु

देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध
उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
दोहै यज्ञः सुदुधामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मथ्सपत्नाः। यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्।
अधरे मथ्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्ररः। घृताचीनाः सूनुः।
प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद
पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मथ्सपत्नाः। इयः स्थाली घृतस्य पूर्णा।
अच्छिन्नपयाः शतधार उथ्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन।
यज्ञोऽसि सर्वतः श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्।
शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः
पशुमतीः। प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः।
 सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः।
 इदमिन्द्रियममृतं वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकिथ्सन्।
 तेन देवा अवतोप माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्।
 शृतं मयि श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिञ्चद्वलमिन्द्रं प्रजापतिः। इदं तच्छुक्रं मधु
 वाजिनीवत्। येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मां धिनोतु।
 अयं वेदः पृथिवीमन्वविन्दत्। गुहां सतीं गहने गह्वरेषु।
 स विन्दतु यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा
 करोतु। अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
 देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सुख्यममृतत्वमश्याम्।
 यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
 मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं
 विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
 जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्यायै सं मांजिर्म। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहृतो

द्यौः पि॒ता। उ॒प॒ मां द्यौः पि॒ता ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नी॒ध्रात्।
आयु॑षे॒ वर्च॑से। जी॒वा॒त्वै पु॒ण्या॑य। उ॒प॒हू॒ता पृ॒थि॒वी मा॒ता।
उ॒प॒ मां मा॒ता पृ॒थि॒वी ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नी॒ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे॒ वर्च॑से। जी॒वा॒त्वै पु॒ण्या॑य। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒मा-
ज्य॑म्। विच्छि॑न्नं॒ य॒ज्ञं॑ स॒मि॒मं द॑धातु। बृ॒ह॒स्पति॑स्तनुता॒मि॒मं
नः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॑वृश्चामि॑।
अ॒हं वा॑ क्षि॒पित॑श्चरन्। प्र॒जां च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अ॒ग्ने यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्टयः॑। इ॒ध्मस्यै॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मां द्वेष्टि॑ जा॒तवे॑दः।
यं चा॒ऽऽहं॑ द्वेष्मि॒ यश्च॑ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॒ग्ने स॑न्द॒ह।
या॑ऽश्वा॒हं द्वेष्मि॒ ये च॑ माम्। अ॒ग्ने वा॑ज॒जित्। वा॒जं त्वा
स॑सृवा॑ऽसम्॥७१॥

वा॒जं जि॒गि॒वा॑ऽसम्। वा॒जिनं॑ वा॒ज॒जित॑म्। वा॒ज॒जि॒त्यायै॑
स॒म्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्या॑य। वेदि॑र्ब॒र्हिः श्रु॑तं॑ ह॒विः।
इ॒ध्मः प॑रि॒धयः॑ सु॒चः। आ॒ज्यं॑ य॒ज्ञ ऋ॒चो य॑जुः। या॒ज्या॑श्च
व॑ष॒ट्काराः॑। सं मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्म॒स॒न्न॒ह॑ने हु॒ते॥७२॥

दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेनां
सहस्रकाण्डेन। द्विषन्तः शोचयामसि। द्विषन्मे बहु शोचतु।
ओषधे मो अहः शुचम्। यज्ञं नमस्ते यज्ञ। नमो नमश्च ते
यज्ञ। शिवेन मे सन्तिष्ठस्व। स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व॥७३॥

सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व।
यज्ञस्यर्द्धिमनु सन्तिष्ठस्व। उपं ते यज्ञं नमः। उपं ते नमः।
उपं ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो न्यङ्गो अवशिष्यते।
रक्षसां भागधेयम्। आपस्तत्र वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिक्षेपं दृषदि यत्कपाले।
अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्।
यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहुता
जुहोमि। उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान्
विद्युतां जहि। निम्नोचन्नधरान्कृधि॥७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य
हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य। उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां
दिवम्। हृद्रोगं मम सूर्य। हरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे
हरिमाणम्। रोपणाकासु दध्मसि॥७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि।
 उदंगादयमादित्यः। विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम
 रन्धयन्। मो अहं द्विषतो रधम्। यो नः शपादशपतः।
 यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै निमृक्क। सर्व पापं
 समूहताम्॥ ७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
 इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
 परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्रविश। मैषां
 कञ्चनोच्छिषः॥ ७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
 भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्रादृश्चत
 ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
 पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
 अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि तपसो
 योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥ ७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यूतस्य योनिः।

ऋतमसि भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्वर गायत्रीं प्र
पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
शाक्वरानुष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर पङ्क्तिं
प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
ऋतं च मे सत्यं चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गमम्।
सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः।
तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षं दीक्षा। तया
वायुर्दीक्षया दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया

दीक्षितः। ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। दिशो॑ दीक्षा। तया॑ चन्द्रमा॑
दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ चन्द्रमा॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दीक्षया॑ दीक्षयामि। आपो॑ दीक्षा। तया॑ वरुणो॑ राजा॑ दीक्षया॑
दीक्षितः। यया॑ वरुणो॑ राजा॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दीक्षया॑ दीक्षयामि। ओषधयो॑ दीक्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॑ राजा॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॑ राजा॑
दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। वाग्दीक्षा।
तया॑ प्राणो॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्राणो॑ दीक्षया॑ दीक्षितः।
तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। पृथिवी॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑
दीक्षताम्। अन्तरिक्षं॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑ दीक्षताम्। द्यौस्त्वा॑
दीक्षमाणमनु॑ दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा॑ दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा॑
दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा॑ दीक्षमाणमनु॑
दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा॑ दीक्षमाणमनु॑ दीक्षताम्। ऋचस्त्वा॑
दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। सामानि॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑
दीक्षन्ताम्। यजूंषि॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। अहश्च॑
रात्रिश्च। कृषिश्च॑ वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

आप॒श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् सूनृ॑तां च। तास्त्वा दी॒क्षमा॑ण॒मनु॑
दी॒क्षन्ता॑म्। स्वे दक्षे॒ दक्ष॑पिते॒ह सी॑द। दे॒वानां॑ सु॒मो मे॑ह॒ते
रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा॒ संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि सून॒व आ
सु॒शेवः॑। शि॒वो मा॑ शि॒वमा वि॑श। स॒त्यं म॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा
मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा॑। स॒वि॒तृप्र॑सू॒ता मा॒ दिशो॑ दी॒क्षय॑न्तु।
स॒त्यम॑स्मि। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि
योनि॒स्तव॑ योनि॒रस्मि॑। ममै॒व स॒न्वह॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जात॑वेदः। आ॒जु॒ह्वानः॑ सु॒प्रती॑कः पु॒रस्ता॑त्। अ॒ग्रे स्वां
योनि॒मा सी॑द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्तर॑स्मिन्॥८८॥

विश्वे॑ दे॒वा यज॑मानश्च सी॒दत। एक॑मि॒षे वि॑ष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु।
द्वे ऊ॒र्जे वि॑ष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। त्री॒णि व्र॑ताय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॒ मायो॑भवाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। प॒ञ्च प॒शुभ्यो॑
वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। ष॒ड्राय॑स्पोषाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। स॒प्त
स॒प्तभ्यो॑ हो॒त्राभ्यो॑ वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। स॒खायः॑ स॒प्तप॑दा
अ॒भूम॑। स॒ख्यं ते॑ ग॒मेय॑म्॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑षाः। साऽसि॑

सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
तस्यास्तेऽन्तरिक्षं पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः
पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥९०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जं धुक्वा तेजं
इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पयस्वतीम्।
देवानां धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।
क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्या। वसुमतीः
रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥९१॥

वर्ष्मन्द्दिवः। नाभा पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न
रिष्येत्। देवस्य सवितुः सुवे। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि
यौ निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्मं भयं
नुद। अप चक्राणि वर्तय। गृहः सोमस्य गच्छतम्। न वा
उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदैषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता
दधातु॥९२॥

ब्रह्मणो योनिरःहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा यथाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तथा त्वा दीक्षया

दीक्षयाम्योषधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिश्रद्धाक्षितिरुत्तरस्मिन्गमेयं दिशः पादं
आदित्यवर्तीं वर्तय पञ्च च॥ [७]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्दीषाऽवाशिष्टाः। ततो नो
अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे।
यस्माद्दीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥९३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ
प्रति तिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे
लोके यजमानं हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे।
यस्माद्दीषाऽवैपिष्टाः पलायिष्टाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥९४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा
उवेतन्म्रियसे। आशानां त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि
स्थ ऋत्वियौ। इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्।
अहुतस्य हुतस्य च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य
च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा
यजमानं तमो विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः

सोममिमं पिबात्। सः सृष्टमुभयं कृतम्॥१५॥

कृधि मीढुषेऽहुतस्य च सप्त च॥ [८]

अनागसस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे
अस्त्वः शभूः। मित्रस्ते अस्त्वः शभूः। वरुणस्ते
अस्त्वः शभूः। अपाङ्गया ऋतस्य गर्भाः। भुवनस्य
गोपाः श्येना अतिथयः। पर्वतानां ककुभः प्रयुतो नपातारः।
वसुनेन्द्रः ह्वयत। घोषेणामीवाऽश्वातयत॥१६॥

युक्ताः स्थ वहत। देवा ग्रावाण इन्दुरिन्द्र इत्यवादिषुः।
एन्द्रमचुच्यवुः परमस्याः परावतः। आऽस्मात्सुधस्थात्।
ओरोरन्तरिक्षात्। आ सुभूतमसुषवुः। ब्रह्मवर्चसं म
आसुषवुः। समरे रक्षाऽस्यवधिषुः। अपहतं ब्रह्मज्यस्या।
वाक् त्वा मनश्च श्रीणीताम्॥१७॥

प्राणश्च त्वाऽपानश्च श्रीणीताम्। चक्षुश्च त्वा श्रोत्रं च
श्रीणीताम्। दक्षश्च त्वा बलं च श्रीणीताम्। ओजश्च त्वा
सहश्च श्रीणीताम्। आयुश्च त्वाऽजरा च श्रीणीताम्। आत्मा
च त्वा तनूश्च श्रीणीताम्। शृतोऽसि शृतं कृतः। शृताय
त्वा शृतेभ्यस्त्वा। यमिन्द्रमाहुर्वरुणं यमाहुः। यं मित्रमाहुर्यमु

सत्यमाहुः॥९८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा।
मयि त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि
धायि सुवीर्यम्। त्रिशुग्धर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पर्यसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥९९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भुक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्त्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी। एष
ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरीं। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिं माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भुक्षं चक्रतुरग्र एतम्।

तयो॒रनु॑ भ॒क्षं भ॑क्षयामि। वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृ॒प्यतु॑।
 प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। तस्य॒ मनो॑ दे॒वं य॒ज्ञेन॑ रा॒ध्यास॑म्।
 अ॒र्थेगा॑ अ॒स्य ज॑हितः। अ॒वसान॑पतेऽव॒सानं॑ मे वि॒न्द। नमो॑
 रु॒द्राय॑ वास्तो॒ष्पत॑ये। आ॒यने॑ वि॒द्रव॑णे॥१०२॥

उ॒द्याने॑ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पा॒यति॑
 त॒५ हु॑वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मिं। य॒मस्य॑ ब॒लिना॑
 च॒रामि॑। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॑वेभ्यो॒ नि
 ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः प॒रस्मिन्। तृ॒तीये॑ लो॒के
 अ॒नृणाः॑ स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

स॒र्वान्प॑थो अ॒नृणा॑ आ॒क्षी॑येम। इ॒दम॑नु॒ श्रेयो॑-
 ऽव॒सान॑मा ग॒न्म। शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे।
 गोम॑द्धन॒वद॑श्व॒वद॑ूर्ज॒स्वत्। सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु स॒श्वरे॑म। अ॒र्कः
 प॒वित्र॑५ रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नार्ति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वः॥
 द्यावा॑पृथि॒वी प॒यसा॑ संवि॒दाने॑। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्र॒पीने॑।
 प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नार्ति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वः॥
 सु॒व॒ज्योति॑र्यशो॒ मह॑त्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त् प्र॒तिष्ठा॑म्॥१०४॥

चा॒त॒य॒त श्री॑णी॒ता५ स॒त्यमा॑हु॒रशी॑महि ग॒णे क॑रु वि॒द्रव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि

च॥ _____ [९]

उदस्ताम्पसीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानुमित्रान-
वधीद्युगेन। बृहन्तं मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व
स्वाहा पृथिव्याम्। वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति
श्रयस्व स्वाहा दिवि। बृहता त्वोपस्तभोमि। आ त्वा ददे
यशसे वीर्याय च। अस्मास्वप्निया यूयं दधाथेन्द्रियं पयः।
यस्ते द्रुप्सो यस्त उदरुषः॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै
स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा मरुतः
सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि। अस्यै
पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुवीरैरनु
राध्याम् गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजया-
ऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षेत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामर्धिश्रितम्। दिवे च
विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।

अस्का॑नृ॒षभो॑ युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्ने॒मा वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अस्का॑न॒जनि॑ प्राज॒नि। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दं भा॑ग॒धेयं॑ ब॒भूव॑। येषा॑ प्रया॒जा
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृ॒भ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदि॑तिरू॒त्या ग॑मत्। सा शन्ता॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒
स्त्रि॒धः। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रि॒धः। शम॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
शन्न॑स्तपतु सूर्यः॑। शं वातो॑ वा॒त्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रि॒धः। तदि॒त्पदं॑ न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
मृ॑तः स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर।
अ॒र॒ङ्गमा॑य जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॒ नरै॑। इन्द्रु॑रिन्द्रु॒मवा॑गात्।
इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हूतस्योप॑हूतो भक्षयामि॥११०॥

उ॒द॒र॒ष इन्द्रि॑येण॒ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑गा॒त्रीणि॑ च॥ [१०]

ब्रह्मं प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः। ब्रह्म यज्ञानां
 हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः
 पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
 देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वर्षद्वृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
 अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
 कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतं देवहेडनम्।
 अरायो अस्मां अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधे-
 तन। ततं म आपस्तदुं तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय
 शस्यते। अयं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
 समुतृष्णुतर्भुवः। उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्॥११२॥

इमं मे वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
 त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि।
 मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः।
 तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः
 स्वाहा। भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै
 स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यतं इन्द्र भयामहे। ततो
 नो अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि
 मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
 वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
 न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
 रुजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनज्ञातं यदाज्ञातम्।
 यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
 वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
 अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाकत्रा
 मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
 ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहोनं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥—————[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्या-
 स्तस्मान्मा मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या
 यत्। वाचाऽनृतमूदिमा। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
 प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृमा। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन॑ द्यावापृथिवी॑ । ऋतेन॑ त्व॑ संरस्वति॑ । ऋतान्मा॑
मुञ्चता॑ हंसः॑ । यदन्य॑कृतमारि॑म । सजा॑तश॑ सादु॑त वा
जामिश॑ सात् । ज्याय॑सः श॑ सादु॑त वा कनी॑यसः ।
अना॑ज्ञातं दे॒वकृतं॑ यदेनः॑ । तस्मा॑त्त्वम॒स्माञ्जा॑तवेदो मुमु॒ग्धि ।
यद्वा॒चा यन्मन॑सा । बा॒हुभ्या॑मू॒रुभ्या॑मष्टी॒वद्भ्या॑म् ॥११७॥

शि॒श्नैर्यद॑नृतं चकृ॒मा व॒यम् । अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः ।
यद्ध॑स्ता॒भ्यां च॒कर॑ किल्बिषाणि । अ॒क्षाणां॑ व॒श्रुमु॑प॒जिघ्र॑मानः ।
दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च । तान्य॑प्स॒रसा॑वनु॒दत्ता॑मृ॒णानि॑ ।
अदी॑व्य॒नृणं॑ यद॒हं च॒कार॑ । यद्वादा॑स्यन्त्सञ्ज॒गारा॑ जने॒भ्यः ।
अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः । यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति ॥११८॥

एन॑श्च॒कार॒ यत्पि॒ता । अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः । यदा॑ पि॒पेष्ट
मा॒तरं॑ पि॒तरम् । पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन् । अहि॑सि॒तौ
पि॒तरौ॒ मया॒ तत् । तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑ । यद॒न्तरि॑क्षं
पृथि॒वीमु॑त द्याम् । यन्मा॑तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म । अ॒ग्निर्मा॑
तस्मा॒देन॑सः । यदा॑शसा॒ नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑ ॥११९॥

यदेन॑श्चकृ॒मा नूत॑नं यत्पु॑रा॒णम् । अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः ।
अति॑ क्रामामि दुरि॒तं यदेनः॑ । जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑ । यत्र॒

यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतां नु लोकम्।
त्रिते देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो
मा यदि किञ्चिदानशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु
मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितं चराम। यद्वा दिवा नूतनं
यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत् उत्पुनीत नः। इमं मे
वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीवद्धा१ सति पराशसाऽऽनुशेऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यद्देवा
देवा ऋतेन सजातशः१साद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं
यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदापं इमं मे वरुण तत्त्वा
यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्राव्णा चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि
स्वधिता परू१षि। तथ्सन्धस्वार्ज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधुमिथ्सङ्ग्येम। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुर्हर्दक्षिणेन। तत् आप्यायतां तत्ते। निष्प्रायतां देव सोम।

यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
त्मना॥१२२॥

त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे
व्योमन्। अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति
वर्णो अस्य। तस्मिन्वयमुपहृतास्तवं स्मः। आ नो भज
सदसि विश्वरूपे। नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि
हासीद्विर आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो
रूपं वहतु जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुहो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तवं वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषद्व। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त आस्थितं शमु तत्त अस्तु। जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम्। एतं जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः
सधस्था विद रूपमस्य॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मै।
अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।
नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।

अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
 दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
 नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
 घृविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तै॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यश्च च॥ [१३]

यद्दिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
 तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
 विमोक्कीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा। पशूनां
 चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ। अद्ध्यो
 लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्कीर्मयि
 तेज इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः
 सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
 विमोचनीः। आपो विमोक्कीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां

पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। विश्वेषां देवानां प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः। परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्। इदमूनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्गोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यत्। पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतांवृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियं धामाशीमहीवाभिः शीयतां रयिरेकं च॥[१४]

सर्वान् यद्विष्णुणेन वि वै याः पुरस्ताद्देवां देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पुरेऽनागस उदस्ताम्पसीद्वहं प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्रावणा यद्दिदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन् यज्ञेऽग्रे यो नो ज्योग्जीवाः पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

साङ्ग्रहण्येष्यां यजते। इमाञ्जनतां सङ्ग्रहणीति।
द्वादशारली रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः।
संवत्सरमेवाव रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्ज-
मेवाव रुन्धे। चित्रा नक्षत्रं भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।

पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥—————[१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्वधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राशन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतींश्च रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन्नाशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा

ओ॒दनः। रे॒त आ॒ज्यम्। यदा॒ज्ये र॒शना॒न्यु॒नत्ति। प्र॒जाप॑तिमे॒व
रेत॑सा॒ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयी॑ र॒शना॒ भव॑ति। ब॒हु वा ए॒ष
कु॒चरो॑ मे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। यद॒श्वः। प॒वि॒त्रं वै द॒र्भाः॥५॥

यद॒र्भ॒मयी॑ र॒शना॒ भव॑ति। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। पू॒तमे॑नं
मे॒ध्य॒मा ल॑भते। अ॒श्वस्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॒ महि॑मोद॒क्राम॑त्।
स म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॑वि॒शत्। तन्म॒ह॒र्त्वि॒जां म॒ह॒र्त्वि॒क्त्वम्।
यन्म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॑श्नन्ति। म॒हि॒मान॑मे॒वास्मि॒न्तद॑धाति।
अ॒श्वस्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॒ रे॒त उ॑द॒क्राम॑त्। तथ्सु॒वर्ण॑ः
हि॒र॒ण्य॒म॒भव॑त्। यथ्सु॒वर्ण॑ः हि॒र॒ण्यं द॑दाति। रे॒त ए॒व
तद॑धाति। ओ॒द॒ने द॑दाति। रे॒तो वा ओ॒द॒नः। रे॒तो हि॒र॒ण्यम्।
रे॒तसै॒वास्मि॒न्ने॒तो द॑धाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्र॒ह्म॑णे दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तयेऽप्र॒तिप्रो॒च्याश्वं॑ मे॒ध्यं
ब॒ध्नाति॑। आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते॑। पापी॑यान्भवति। यः
प्र॒तिप्रो॒च्य। न दे॒वता॑भ्य आ॒वृ॒श्च्यते॑। वसी॑यान्भवति।
यदा॒ह। ब्र॒ह्म॒न्न॒श्वं मे॒ध्यं भ॑न्ध॒स्यामि॑ दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये॒ तेन॑
रा॒ध्यास॑मिति। ब्र॒ह्म वै ब्र॒ह्मा। ब्र॒ह्म॑ण ए॒व दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये

प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य
त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। व्यृद्धं वा
एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते। इमामंगृभ्णत्रशनामृतस्ये-
त्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारत्नी(३)-
रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा
ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमरत्निः
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपः सङ्स्करोति। तादृगेव तत्।
पूर्व आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तथा देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
 भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
 यन्तारमेवेनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवेनं करोति।
 सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवेनं वैश्वानरे जुहोति।
 सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवेनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
 एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवेनं प्रतिष्ठापयति।
 यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह।
 रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
 रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आमेवैतामा शास्ते। स्वगा
 त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवेनं स्वगा करोति। स्वाहा
 त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
 देवताया आलभ्यते। तयैवेनं समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥—[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो
 मातुरनुजायाः पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं
 विवृहतः। यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति

श्वानं चतुरक्षं प्रसौति। पुरो मर्तः पुरः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य
प्रहन्ति। श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यः
हन्ति। सैध्रिकं मुसलं भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौःश्चलेयो हन्ति।
पुःश्चल्वां वै देवाः शुचं न्यदधुः। शुचैवास्य शुचः
हन्ति। पाप्मा वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन
यजत इति। अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः
प्राजापत्यः। वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृव्यमवक्रामति। दक्षिणाऽपं
प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छमलमपं प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
भवति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
एव सन्दधाति। अभिक्रत्वैन्द्र भूरधज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं

वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
राज्येनैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह
होता। पश्चात्प्राङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुव्रीहियवायै
बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदास-
पुरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति।
भूमा वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानं

दधाति। शतेन क्षत्तसङ्ग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा
तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेघ्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति।
आयुर्वा उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्द-
धाति। शतं शतं भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः।
आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो
दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥ [५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यथ्स्तोक्या अन्वाह।
सर्वहुतमेवेन करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः।
 स्तोक्थासु वा अहमश्वमेधः सःस्थापयामि। तेन ततः
 सःस्थितेन चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं
 जुहोति। सोमाय स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे
 स्वाहेत्याह। सवित्र एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
 स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
 बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपां मोदाय स्वाहेत्याह। अद्भ्य
 एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवं एवैनं जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
 स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो
 जुहोति। दशदश सम्पादं जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा एषो-
 ऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः
 पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति।
 एताः ह वाव सौऽश्वमेधस्य सःस्थितिमुवाचास्कन्दाय।

अस्कन्न् ५ हि तत्। यद्यज्ञस्य सङ्स्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिर्जित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठन्प्रोक्षति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यां
त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ।
ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो
बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः
सारसारितमः॥२५॥

जुवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः
सारसारितमः। विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे
वै देवा देवानां यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति।
तस्मादश्वः पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्।
देवा वै देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति।
तस्मादश्वः पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः

पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽर्पचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेङ्कृताय स्वाहेत्याह।
 एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या
 इति। अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं

विद्वान॑श्वमे॒धः स॑स्थापयति। यद॑श्वचरि॒तानि॑ जुहोति।
तस्मा॑द्धोत॒व्या इति॑। ब॒हिर्धा वा ए॑नमे॒तदा॒यत॑नादधाति।
भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयति॥ २९॥

यस्या॑नायत॒नेऽन्यत्रा॒ग्नेराहु॑तीर्जुहोति। सा॒वि॒त्रिया इष्ट्याः॑
पुरस्ता॑त्स्विष्ट॒कृतः। आ॒ह॒वनीये॑ऽश्वचरि॒तानि॑ जुहोति।
आ॒यत॑न ए॒वास्याहु॑तीर्जुहोति। नास्मै॑ भ्रातृ॑व्यं जनयति।
तदा॑हुः। य॒ज्ञमु॒खेय॑ज्ञमु॒खे होत॒व्याः। य॒ज्ञस्य॑ क्लृप्त्यै॑ सु॒वर्गस्य॑
लो॒कस्यानु॑ख्यात्या इति॑। अथो॒ खल्वाहुः॑॥ ३०॥

यद्य॑ज्ञमु॒खेय॑ज्ञमु॒खे जुहु॑यात्। प॒शुभि॒र्यज॑मानं व्य॒र्धयेत्।
अव॑ सु॒वर्गालो॒कात्प॑द्येत। पापी॑यान्श्स्यादि॒ति। स॒कृदे॒व
होत॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभिर्व्य॑र्धयति। अ॒भि सु॒वर्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्वरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा जग॑ती। जाग॑तोऽश्वः
प्राजाप॑त्यः समृ॑द्धौ। ए॒कम॑तिरिक्तं जुहोति। तस्मा॑दे॒कः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ

पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
 शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्यो-
 ऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान्पशूनत्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां
 पशूनां श्रेष्ठं गच्छति॥३२॥

प्र यशः श्रेष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि
 सप्तिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्येतन्महिमानं व्याचष्टे।
 ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम्।
 प्रियेणैवैनं नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
 नाम्ना चेद्ध्वयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति।
 अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्व
 एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
 त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतं
 देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या
 राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो
 वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह
 विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु

जुहोति॥३४॥

ए॒ता वा अ॒श्वस्य॒ बन्ध॑नम्। ताभि॑रे॒वैनं॑ ब॒ध्नाति॑। तस्मा॒दश्वः॒ प्रमु॑क्तो॒ बन्ध॑न॒मा ग॑च्छति। तस्मा॒दश्वः॒ प्रमु॑क्तो॒ बन्ध॑नं॒ न ज॑हाति। रा॒ष्ट्रं वा अ॑श्वमे॒धः। रा॒ष्ट्रे खलु॑ वा ए॒ते व्याय॑च्छन्ते। येऽश्वं॒ मेध्यः॑ रक्ष॑न्ति। तेषां॒ य उ॒द्वचं॑ गच्छ॑न्ति। रा॒ष्ट्रादे॒व ते रा॒ष्ट्रं ग॑च्छन्ति। अथ॒ य उ॒द्वचं॑ न गच्छ॑न्ति॥३५॥

रा॒ष्ट्रादे॒व ते व्य॑वच्छिद्यन्ते। परा॒ वा ए॒ष सि॑च्यते। योऽब॒लौऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। यद॒मित्रा॒ अश्वं॑ वि॒न्देर॑न्। ह॒न्येता॑स्य॒ यज्ञः॑। च॒तुः श॒ता र॑क्षन्ति। य॒ज्ञस्याघा॑ताय। अथा॒न्यमा॒नीय॒ प्रोक्षे॑युः। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पृथ्मु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यताश्वमे॒धेन॑ यजे॒येति॑। स तपो॑ऽतप्यत। तस्य॑ ते॒पान॑स्य। स॒प्तात्म॑नो॒ देव॑ता उद॑क्रामन्। सा दी॒क्षाऽभ॑वत्। स ए॒तानि॑ वैश्वदे॒वान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्। तैर्वै॑ स दी॒क्षाम॑वा॒रुन्ध। यद्वै॑श्वदे॒वानि॑ जुहोति॑। दी॒क्षामे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे॥३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि॑ ता दे॒वता॑ उद॑क्रामन्। अ॒न्वहं॑

जुहोति। अ॒न्व॒हमे॒व दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑। त्रीणि॑ वै॒श्वदे॒वानि॑
जुहोति। च॒त्वार्यौ॒॑द्रह॒णानि॑। स॒प्त स॒म्पद्य॑न्ते। स॒प्त वै
शी॒र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒
रुन्धे॑॥ ३८॥

एक॑विंशतिं वै॒श्वदे॒वानि॑ जुहोति। एक॑विंशति॒र्वै
दे॒वलो॒काः। द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑र्त॒वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः।
अ॒सावा॑दि॒त्य एक॑विं॒शः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॒त्रम्।
सा श्रीः॑। तद्ब॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। तत्स्वा॒रा॑ज्यमुच्यते॥ ३९॥

त्रि॒ंशत॑मौ॒द्रह॒णानि॑ जुहोति। त्रि॒ंशद॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व॒ रुन्धे॑। त्रे॒धा वि॒भज्य॑ दे॒वतां॑
जुहोति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥ ४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ता॒हं प्रच॑रन्ति। स॒प्त वै
शी॒र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒
रुन्धे॑। पू॒र्णा॒हुति॑मु॒त्त॒मां जु॑होति। सर्व॑ वै पू॒र्णा॒हुतिः॑।
सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति। अथो॑ इ॒यं वै पू॒र्णा॒हुतिः॑। अ॒स्यामे॒व प्र॑ति

तिष्ठति॥ ४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामवं रुन्ध उच्यते कामन्ति तिष्ठति॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्।
तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति।
यज्ञस्योद्यत्स्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहा-
ऽधीतं मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय
स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये
भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥ ४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णावे स्वाहा विष्णावे निखुर्यपाय

स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्धै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाद्यौ च॥—————[११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री।
गायत्रं प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसो-
ऽधि निर्मिमीते। अथो प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्नोति।
गायत्रीं छन्दः। सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने।
एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं सवनम्। माध्यं
दिनादेवैनं सवनात्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं
छन्दः। सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा
जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं
जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
परावतं गन्तौ। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
 व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
 कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
 यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
 ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यजायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानजायत।
 आशुः सप्तिरित्याह। अश्व एव जवं दधाति। तस्मात्पुरा-
 ऽऽशुरश्वोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति।
 तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ
 ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
 स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
 यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
 वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
 पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
 वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
 पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
 तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुष्ठानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
 तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
 नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्।
 तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति।
 अग्नेर्वा एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
 तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
 यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

म॒ह॒तीमे॒व तद्दे॒वतां॑ प्रीणाति। त॒ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑नां
वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्त॑ण्डु॒लाः। यत्त॑ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑ने॒व
तत्प्री॑णाति। पृथु॑कैर्जुहोति। रु॒द्राणां॑ वा ए॒तद्रू॒पम्।
यत्पृथु॑काः। यत्पृथु॑कैर्जुहोति॥५२॥

रु॒द्राने॒व तत्प्री॑णाति। ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्यानां॑
वा ए॒तद्रू॒पम्। यल्ला॒जाः। यल्ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्याने॒व
तत्प्री॑णाति। क॒र॒म्बैर्जु॑होति। वि॒श्वेषां॑ वा ए॒तद्दे॒वानां॑ रू॒पम्।
यत्क॒र॒म्बाः। यत्क॒र॒म्बैर्जु॑होति॥५३॥

वि॒श्वाने॒व तद्दे॒वान्प्री॑णाति। धा॒नाभि॑र्जुहोति। नक्ष॑त्राणां
वा ए॒तद्रू॒पम्। यद्धा॒नाः। यद्धा॒नाभि॑र्जुहोति। नक्ष॑त्राण्ये॒व
तत्प्री॑णाति। स॒क्तुभि॑र्जुहोति। प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तद्रू॒पम्।
यत्स॑क्तवः। यत्स॑क्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्र॒जाप॑तिमे॒व तत्प्री॑णाति। म॒सू॒स्यैर्जु॑होति। सर्वा॑सां वा
ए॒तद्दे॒वता॑नां रू॒पम्। यन्म॒सू॒स्यानि॑। यन्म॒सू॒स्यैर्जु॑होति।
सर्वा॑ ए॒व तद्दे॒वताः॑ प्रीणाति। प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति।
प्रि॒याङ्गा॑ ह॒ वै ना॒मैते॑। ए॒तैर्वै दे॒वा अ॒श्व॒स्याङ्गानि॑
सम॑दधुः। यत्प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति। अ॒श्व॒स्यै॒वाङ्गानि॑

सन्द्धाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुर्कैर्जुहोति कुरम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
 चत्वारिं च (अन्नहोमानाऽऽज्यैर्नाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुर्कैर्लाजैः कुरम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूयैः
 प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तान्जुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
 एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
 रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
 रक्षंसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
 पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
 लोके प्रति तिष्ठति। द्वाभ्यां स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव

लो॒के प्र॒ति ति॒ष्ठति॑ । उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः॑ प्र॒ति ति॒ष्ठति॑ ।
 अ॒स्मि॒श्चामु॒ष्मि॒श्च । श॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह । श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑
 श॒तवी॑र्यः । आ॒यु॒रे॒व वी॒र्य॑म॒व रु॒न्धे । स॒हस्रा॑य॒ स्वा॒हेत्या॑ह ।
 आ॒यु॒र्वै स॒हस्र॑म् । आ॒यु॒रे॒वा॒व रु॒न्धे । स॒र्वस्मै॑ स्वा॒हेत्या॑ह ।
 अ॒प॒रि॒मित॑मे॒वा॒व रु॒न्धे ॥ ५८ ॥

ए॒व य॒ज्ञाद्र॒क्षाऽस्य॑प॒हन्त्यन्त॑तो जु॒होति॑ श॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह स॒प्त च॑ ॥ ————— [१५]

प्र॒जाप॑तिं॒ वा ए॒ष ई॒प्स॒तीत्या॑हुः । यो॑ऽश्व॒मे॒धेन॑ य॒जत॑
 इति॑ । अथो॑ आहुः । सर्वा॑णि भू॒तानी॑ति । ए॒कस्मै॑ स्वा॒हेत्या॑ह ।
 प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒कः । तमे॒वाऽऽप्नो॑ति । ए॒कस्मै॑ स्वा॒हा द्वा॒भ्याऽ॒
 स्वा॒हेत्य॑भि॒पूर्व॑माहु॒तीर्जु॑होति । अ॒भि॒पूर्व॑मे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति ।
 ए॒को॒त्तरं॑ जु॒होति॑ ॥ ५९ ॥

ए॒क॒व॒दे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति । स॒न्त॑तं जु॒होति॑ । सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ स॒न्त॑त्यै । श॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह । श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑
 श॒तवी॑र्यः । आ॒यु॒रे॒व वी॒र्य॑म॒व रु॒न्धे । स॒हस्रा॑य॒ स्वा॒हेत्या॑ह ।
 आ॒यु॒र्वै स॒हस्र॑म् । आ॒यु॒रे॒वा॒व रु॒न्धे । अ॒यु॒ताय॑ स्वा॒हा
 नि॒यु॒ताय॑ स्वा॒हा प्र॒यु॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह ॥ ६० ॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाऽऽप्रोति। पुरार्धाय
स्वाहेत्याह। पुरार्धमेवाऽऽप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवाव
रुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रति तिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा
वा नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा
व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति।
उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते
जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च॥—[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यंश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय

स्वाहेत्युद्वाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं
 गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति।
 पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै स्वाहा-
 ऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये स्वाहा
 सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं
 भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां
 जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष
 सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां
 कर्मणेत्युत्तुदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये
 स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्यज्ञः सङ्क्रामन्त्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य
 लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति।
 सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति।
 सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति।

सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑भूत्यै। स्वाहाऽऽधि॑माधी॒ताय॑ स्वाहेति॒
सम॑स्तानि वैश्वदे॒वानि॑ जुहोति। सम॑स्तमे॒व द्विषन्तं॑
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६५॥

द॒ध्नः स्वाहा॒ हनू॑भ्या॒ऽ स्वाहेत्यङ्ग॑होमाञ्जुहोति।
अङ्गे॑अङ्गे॒ वै पु॒रुष॑स्य पा॒प्मोप॑श्लिष्टः। अङ्गा॑दङ्गादे॒वेन॑
पा॒प्मन॒स्तेन॑ मुञ्चति। अ॒श्वेता॑य॒ स्वाहा॑ कृ॒ष्णाय॑ स्वाहा॑
श्वेता॑य॒ स्वाहेत्य॑श्वरूपाणि॑ जुहोति। रू॒पैरे॒वेन॑ः सम॑र्धयति।
ओष॑धीभ्यः स्वाहा॒ मूले॑भ्यः स्वाहेत्योष॑धिहोमाञ्जुहोति। द्र॒व्यो
वा ओष॑धयः। पु॒ष्पेभ्यो॒ऽन्याः फलं॑ गृह्णन्ति। मूले॑भ्यो॒ऽन्याः।
ता ए॒वोभयी॑रव॑ रुन्धे॥६६॥

वन॒स्पति॑भ्यः स्वाहेति॑ वनस्पतिहोमाञ्जुहोति।
आ॒र॒ण्यस्या॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ। मे॒षस्त्वा॑ पच॒तैर॑व॒त्वित्यपा॑व्यानि
जुहोति। प्रा॒णा वै दे॒वा अपा॑व्याः। प्रा॒णाने॒वाव॑ रुन्धे।
कूप्या॑भ्यः स्वाहा॒ध्नः स्वाहेत्य॒पाः होमा॑ञ्जुहोति। अ॒प्सु
वा आपः॑। अन्नं॑ वा आपः॑। अ॒द्ध्यो वा अन्नं॑ जायते।
यदे॒वाद्ध्यो॒ऽन्नं जाय॑ते। तद॑व॑ रुन्धे॥६७॥

पूर्व॑दीक्षा जुहोति पूर्व ए॒व द्विषन्तं॑ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्राम॒त्यन॑न्तरित्यै क्रामति रुन्धे जाय॑त॒ एकं॑

च॥ _____ [१७]

अम्भा॑सि जुहोति। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भा॑सि। तस्य॒
वस॒वोऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यदम्भा॑सि जुहोति।
इ॒ममे॒व लो॒कम॒व रु॒न्धे। वसू॑ना॒ऽ सायु॑ज्यं गच्छति।
अ॒ग्निं ज्योति॑र॒व रु॒न्धे। नभा॑सि जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं वै
नभा॑सि॥६८॥

तस्य॑ रु॒द्रा अ॒धिप॑तयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्नभा॑सि
जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव रु॒न्धे। रु॒द्राणा॑ऽ सायु॑ज्यं गच्छति।
वा॒युं ज्योति॑र॒व रु॒न्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महा॑सि। तस्या॑दि॒त्या अ॒धिप॑तयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॒व रु॒न्धे।
आ॒दि॒त्याना॑ऽ सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्य॑ ज्योति॑र॒व
रु॒न्धे। नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑ वरु॑णा॒येति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति।
अ॒न्नाद्य॑स्याव॒रुद्धौ॑। म॒योभू॑र्वतो॑ अ॒भि वा॑तू॒न्ना इति॑ ग॒व्यानि॑
जुहोति। प॒शूना॑म॒वरुद्धौ॑। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑
सन्त॑तिहोमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै॥७०॥

सि॒ताय॑ स्वाहा॑सि॒ताय॑ स्वाहेति॑ प्रमु॑क्तीर्जुहोति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्रमु॑क्त्यै। पृथि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॑

स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय
 स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽव
 रुन्धे। कस्त्वां युनक्ति स त्वां युनक्तिति परिधीन् युनक्ति।
 इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो
 वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव
 रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि
 ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे।
 जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै
 समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य
 सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभ्यौ होमौ
 जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
 सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान
 इत्यंश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै।
 सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राज्ञुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तैर्जन्या
 अवृद्धन्ति। अवृद्धन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तैजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
 पशूनामवृद्धन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुर्योनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वाण्यन्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशून्लभन्ते। प्रारण्यान्सृजन्ति।

पाप्मनोऽपहृत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥ [१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहृत्याया अपहृत्यै।
पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।
भ्रूणहृत्यामेवास्मादपहृत्यै। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
गृह्णाति। षड्वैलुवा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
तेजसोऽवरुद्धौ॥ ७७॥

षट्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः
सम्पद्यन्ते। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः
पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष
सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो
भवन्ति॥ ७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्नोति। अपरिमिता भवन्ति।
अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
वा अश्वः॥ ७९॥

ए॒षा वै वरु॑णस्य॒ दिक्। स्वा॒यामे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति।
यदि॑तरेषां पशू॒नाम॑व॒द्यति॑। श॒तदे॒वत्य॑ तेना॒व रु॒न्धे।
चि॒तेऽग्रा॑वधि॒ वैत॒से क॒टेऽश्वं॑ चि॒नोति॑। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा
अ॒श्वः। अ॒प्सुजो॑ वे॒तसः॑। स्व ए॒वैनं॒ योनौ॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ तू॒परं॑ चि॒नोति॑। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑ गोमृ॒गम्॥८०॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्त्स॒म्यश्चौ॑ द॒धाति॑। अ॒श्वं तू॒परं॑
गोमृ॒गमि॑ति॒ सर्व॑हु॒त ए॒ताञ्जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
आ॒त्मना॑ऽभि जु॑होति। सा॒त्मान॑मे॒वैन॑ स॒तनुं॑ करोति।
सा॒त्माऽमु॑ष्मि॒ल्लोके॑ भ॒वति॑। य ए॒वं वेद॑। अथो॒ वसो॑रे॒व
धा॒रां तेना॑व॒ रुन्धे॑। इ॒लुव॑दा॒य स्वाहा॑ ब॒लि॒वदा॑य॒
स्वाहे॑त्या॒ह। सं॒वत्स॑रो वा इ॒लुव॑र्दः। प॒रि॒वत्स॑रो ब॒लि॒वर्दः॑।
सं॒वत्स॑रादे॒व प॑रि॒वत्स॑रादायु॒रव॑ रुन्धे। आ॒युरे॒वास्मि॑न्द॒धाति॑।
तस्मा॑द॒श्वमे॒धया॒जी ज॒रसा॑ वि॒स्रसा॑मुं लो॒कमे॑ति॥८१॥

तेज॒सोऽव॑रु॒द्धे भ॑वन्त्य॒श्वो गोमृ॑गमि॒लुव॑र्दश्च॒त्वारि॑ च॥ [२०]

ए॒क॒वि॒ंशो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। ए॒क॒वि॒ंशः॒ स्तोमः॑। ए॒क॒-
वि॒ंशति॑र्यू॒पाः। यथा॒ वा अ॒श्वो व॑र्ष॒भा वा॒ वृषा॑णः
स॒ंस्फु॑रेरन्। ए॒वमे॒व तथ्स्तो॑माः स॒ंस्फु॑रन्ते। यदे॒क॒वि॒ंशाः॑।

ते यथ्संमृच्छेरन्। हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः
स्यादित्याहुः। द्वादशः स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञां
भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं
वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि
वेद। शिरो ह राज्ञां भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञां भवति षट् च॥—————[२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्वो बहिष्पवमानः सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। यदुद्रातोद्रायैत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयैत्। तादृक्तत्॥८६॥

उद्रातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः। हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडंवा उपं रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्वो मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्गीथः। उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति। हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तथ्स उपाकरोति चत्वारि च॥ [२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ
आलभते। सेनामुखमेव तथ्संश्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
भावुकम्। आग्नेयं कृष्णाग्नीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै
पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णाग्नीवौ बाहुवोः।
बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं
ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे

पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उथ्सधमेव तं
कुरुते। तस्मादुथ्सधं भये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥११॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

साङ्ग्रहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितुश्चत्वारो यथा नितं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं
विभूराह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवैभ्यः
प्रजापती रक्षांसि प्रजापतिमीप्सति विभूरश्वनामान्यम्मांस्येकयूपो राङ्गुदालमेकविंशो
देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥

साङ्ग्रहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्वाजान्यं एकंनवतिः॥११॥

साङ्ग्रहण्या संश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवा-
 रुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानो-
 ऽव रुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः।
 द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
 तैराप्त्वा यजमानोऽव रुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशूनुपाकरोति।
 इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
 सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां
 पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ
 स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
 अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
 यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
 अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।

अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशूनालभते। तेनैव पशूनव रुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यं मृतं
हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम।
सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्स्यतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशूनपश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरेमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः।
य इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान्
वै संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव

आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽव रुन्धे।
वि वा एष प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्के।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गं तु लोकं नापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं।
यदेत ऐकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽव रुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क। तामाप्रोत्।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैराप्त्वा यजमानोऽव रुन्धे। एकादश दशत
आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशून्नेवाव
रुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति।
अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः
पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृद्धौ॥८॥

आरण्याल्लोको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥—————[२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मा
आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव
रुन्धे। यदा रण्यान्। अमुं तैः। उभयांन्पशूनालभते।

गाम्यांश्चरण्यांश्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयान्पशूना-
लभते॥९॥

ग्राम्यांश्चरण्यांश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
उभयान्पशूनालभते। ग्राम्यांश्चरण्यांश्च। उभयेषां
पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां
लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिँल्लोके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो
देवताभ्योऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव तल्लोके
कामान्दधाति। तस्मादस्मिँल्लोके बहवः कामाः। त्रयाणां
त्रयाणां सह वपा जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत
इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै।
पर्यग्निकृतानारण्यानुत्सृजन्त्यहिंसायै॥११॥

अवरुद्धा उभयान्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लो॒काः परि॑त॒स्थुषः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान्
यु॑नक्ति। रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॑ह। नक्ष॑त्राणि वै रोच॒ना
दि॒वि। नक्ष॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्ये॑त्या॒ह।
का॒मा॒ने॒वास्मै॑ युनक्ति। हरी॑ विप॑क्ष॒सेत्या॑ह। इमे वै हरी॑
विप॑क्षसा। इमे ए॒वास्मै॑ युनक्ति॥१३॥

शोणा॑ धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॒ह। अ॒होरा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा।
अ॒होरा॒त्रे ए॒वास्मै॑ युनक्ति। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ युनक्ति।
सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। के॒तुं कृ॑ण्वन्न॒केतव॑ इति॒ ध्व॒जं
प्रति॑मुञ्चति। यश॑ ए॒वैन॒५ राज्ञां॑ गमयति। जी॒मूत॑स्येव भवति॒
प्रती॑क॒मित्या॑ह। यथा॒य॒जुरे॒वैतत्। ये ते प॒न्था॑नः सवितः
पू॒र्व्यास॑ इत्य॒ध्व॒र्युर्य॑ज॒मानं॑ वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

परा॑ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ए॑ति। यस्य॑ प॒शुरु॑पाकृ॒तोऽन्य॑त्र
वेद्या॑ एति। ए॒त५स्तो॑तरे॒तेन॑ प॒था पुन॑रश्व॒माव॑र्तयासि न
इत्या॑ह। वा॒युर्वै स्तो॑ता॒। वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑द्वधा॒त्यावृ॑त्यै।
यथा॑ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॒ स्कन्द॑ति। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्कन्द॑ति। यद॑स्योपाकृ॒तस्य॒ लोमा॑नि शीय॑न्ते। यद्वा॒लेषु॑
का॒चाना॑वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॒ तथ्स॑म्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवः सुव॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॑वैनं दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परि॒वृत्ती॑। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॑र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽअ॒न्तु गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒
महि॑ष्य॒भ्य॑नक्ति। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑ रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वाऽअ॒न्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यं त्रिष्टु॑प्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यम॑व॒ रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वाऽअ॒न्तु जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परि॒वृत्ती॑। तेजो॒
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मे॑ प॒शून॑व॒ रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रू॑पम्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॒धति॑। नास्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं

प॒शवः॑ श्रीरप॑ क्रामन्ति। ला॒जी(३)ञ्छा॒ची(३)न् यशो॑म॒माँ(४)
 इत्यति॑रिक्त॒मन्न॑म॒श्वा॒योपा॑हरन्ति। प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते।
 ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तद॒न्नम॑द्धि प्रजाप॑त॒ इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्यं॑
 दध॑ते। यदि॑ नाव॒जिघ्रे॑त्। अ॒ग्निः प॒शुरा॑सीदित्यव॑घ्रापयेत्। अव॑
 हैव जिघ्र॑ति। आ॒क्रान् वा॒जी क्रमै॑रत्य॒क्रमी॑द्वा॒जी द्यौस्ते॑ पृ॒ष्ठं
 पृथि॑वी स॒धस्थ॑मित्य॒श्वम॑नु॒मन्न॑यते। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
 समि॑द्धो अ॒ञ्जन्कृ॑द॒रं मती॑नामित्य॒श्वस्या॑प्रि॒यो भव॑न्ति
 सरू॒पत्वाय॑॥१९॥

परित॑स्थुष॒ इत्या॑हेमे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्त्य॑भिजि॒त्यै भर॑न्त्य॒श्वमे॒धो रु॑न्धे रू॒पञ्जि॑घ्रति॒ त्रीणि॑ च॥[४]

तेज॑सा॒ वा ए॒ष ब्र॑ह्मव॒र्च॒सेन॑ व्यृ॒द्धते॑। योऽ॒श्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
 होता॑ च ब्र॒ह्मा च॑ ब्र॒ह्मोद्यं॑ वदतः। तेज॑सा चै॒वैनं॑ ब्रह्मव॒र्च॒सेनं॑
 च॒ सम॑र्धयतः। द॒क्षिण॑तो ब्र॒ह्मा भ॑वति। द॒क्षिण॑तआ॒यत॑नो॒ वै
 ब्र॒ह्मा। बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वै ब्र॒ह्मा। ब्र॒ह्मव॒र्च॒समे॒वास्य॑ दक्षिण॑तो
 द॑धाति। तस्मा॑द॒क्षिणो॑ऽर्धो ब्रह्मव॒र्च॒सित॑रः। उ॒त्तर॑तो होता॑
 भवति॥२०॥

उ॒त्तर॑तआ॒यत॑नो॒ वै होता॑। आ॒ग्ने॒यो वै होता॑। तेजो॑
 वा अ॒ग्निः। तेज॑ ए॒वास्यो॑त्तर॑तो द॑धाति। तस्मा॑दु॒त्तरो॑-

ऽर्धस्तेजस्वितरः। यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो
वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च
समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः
पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय
इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं
स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव
रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला।
अन्नाद्यमेवाव रुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
चरति। तेज एवाव रुन्धे। क उस्विज्जायते पुनरित्याह।
चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवाव रुन्धे। किं स्विद्धिमस्य
भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठति। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिर्वै परो-
ऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य

नाभि॒मित्या॑ह। य॒ज्ञो वै भुव॑नस्य॒ नाभिः॑। य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्धे।
 पृ॒च्छामि॑ त्वा वृ॒ष्णो अश्व॑स्य॒ रेत॑ इत्या॑ह। सोमो॒ वै वृष्णो॑
 अश्व॑स्य॒ रेतः॑। सोम॒पीथमे॒वाव॑ रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ वा॒चः पर॑मं
 व्यो॒मेत्या॑ह। ब्रह्म॒ वै वा॒चः पर॑मं व्यो॒म। ब्रह्म॒वर्च॑समे॒वाव॑
 रुन्धे॥ २४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवाव रुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि
 च॥ [५]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। योऽश्व॑मे॒धेन॒
 यज॑ते। प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न॒
 आहु॑तीर्जुहोति। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा
 अप॑क्रामन्ति। अव॑न्तीः स्थाव॑न्तीस्त्वाऽव॑न्तु। प्रि॒यं त्वा॑
 प्रि॒याणा॑म्। वर्षि॑ष्ठमा॒प्याना॑म्। नि॒धीनां॑ त्वा॑ निधि॒पतिः॑
 हवामहे वसो म॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॑ तद्धु॒वते॥ २५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
 त्रयं इमे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ धुवते। त्रिः पुनः
 परि॑यन्ति। षट्त्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभिरे॒वैनं॑ धुवते।
 अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥ २६॥

ये यज्ञे धुवनं तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे प्राणाः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनान्। सुभगे काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनान्मुपनयति। सुवर्गे लोके सम्प्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनान् लोकं गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यथ्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्य्यो रजता हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्य्यः। अन्तरिक्षस्य रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्य्यः। अवान्तरदिशा रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हवते क्रामन्त्यूर्ण्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री॒ राष्ट्रं॑ क्रा॒मति॑। योऽश्व॑मे॒धेन॒
यज॑ते। ऊ॒र्ध्वामे॑ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह। श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः।
श्रिय॑मे॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रमूर्ध्व॑मुच्छ्र॑यति। वे॒णुभा॒रङ्गि॒रावि॑वेत्या॒ह। रा॒ष्ट्रं
वै भा॒रः। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ पर्यू॒हति॑। अथा॑स्या॒ मध्य॑मे॒धता॒मित्या॑ह।
श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रस्य॒ मध्य॑म्॥ ३०॥

श्रिय॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे। शी॒ते वा॒ते पु॒नन्नि॑वेत्या॒ह। क्षे॒मो
वै रा॒ष्ट्रस्य॑ शी॒तो वा॒तः। क्षे॒ममे॒वाव॑ रु॒न्धे। यद्ध॑रि॒णी
यव॑म॒त्तीत्या॑ह। वि॒ड्वै ह॑रि॒णी। रा॒ष्ट्रं यवः॑। वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं
च॑ स॒मीची॑ दधाति। न पु॒ष्टं प॒शु म॑न्यत॒ इत्या॑ह। तस्मा॒द्राजा॑
प॒शून् पु॒ष्यति॑॥ ३१॥

शू॒द्रा यद॑र्य॒जारा॒ न पो॑षाय॒ धना॑य॒तीत्या॑ह। तस्मा॑द्वैशी॒पुत्रं॑
नाभि॑षि॒ञ्चन्ते॑। इ॒यं यु॒का श॑कु॒न्तिके॒त्या॑ह। वि॒ड्वै श॑कु॒न्तिका॑।
रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः। वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति।
आ॒हल॑मि॒ति सर्प॑तीत्या॒ह। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्राय॒ वि॒शः सर्प॑न्ति।
आ॒हतं॑ ग॒भे प॒स॒ इत्या॑ह। वि॒ड्वै ग॒भः॥ ३२॥

रा॒ष्ट्रं प॒सः। रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्या॑ह॒न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं वि॒शं
घा॑तु॒कम्। मा॒ता च॑ ते पि॒ता च॑ त॒ इत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता।

असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत
इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतः सयदित्याह। विद्वै
गभः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं
घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं
वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति।
प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा
अपक्रामन्ति। आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्भिर्मार्जयन्ते।
आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गभो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
सम्भवितुं नाशक्रोत्। सौऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः
पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव सम्भरन्। ततो वै त
आर्ध्वन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
पुरुषमालभते॥३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
विराट्। अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो

वा अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्।
श्रियमेवाव रुन्धे। गामालभते॥३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव
रुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव
रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याःश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै।
उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।
तैऽस्योभयं यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनं दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन
कृतेनायानामुत्तरेहन्। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति।
एकविंशत्प्रतिष्ठायां ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि।
ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता
अभ्यारोहति। शक्ररयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये
वा एते पशव आलभ्यन्ते॥३८॥

उ॒ते॒व॑ ग्रा॒म्याः। उ॒ते॒वा॑र॒ण्याः। अ॒ह॒रे॒व॒ रू॒पे॒ण॒ स॒म॒र्ध॒य॒ति॒।
अथो॒ अ॒हं॒ ए॒वैष॑ ब॒लि॒र॒ह्नि॒य॒ते। तदा॑हुः। अ॒प॒श॒वो॒ वा॒ ए॒ते।
यद॑जा॒व॒य॑श्चा॒र॒ण्याश्च॑। ए॒ते॒ वै॒ स॒र्वे॑ प॒श॒वः॑। यद्ग॒व्या इति॑।
ग॒व्या॒न्य॒शू॒नु॒त्त॒मेऽहं॑ ना॒ल॒भ॒ते॥३९॥

तेनै॒वो॒भया॑न्य॒शू॒न॒वं॒ रु॒न्धे। प्रा॒जा॒प॒त्या भ॑वन्ति।
अ॒न॒भि॒जि॒त॒स्या॒भि॒जि॒त्यै॑। सौ॒री॒र्न॒वं॒ श्वे॒ता व॒शा अ॑नू॒ब॒न्ध्या॑
भवन्ति। अ॒न्त॒त ए॒व ब्र॑ह्मवर्च॒स॒म॒वं॒ रु॒न्धे। सो॒मा॒य
स्व॒रा॒ज्ञेऽनो॒वा॒हा॒वं॒न॒द्वाहा॑वि॒ति॒ द्व॒न्दि॒नः॑ प॒शूना॑ल॒भ॒ते।
अ॒हो॒रा॒त्रा॒णाम॑भि॒जि॒त्यै॑। प॒शुभि॑र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते। योऽ॒श्व॒मे॒धेन॑
यज॑ते। छु॒ग॒लं क॒ल्मा॑षं कि॒कि॒दी॒विं वि॑दी॒ग॒य॒मि॒ति॒
त्वा॒ष्ट्रा॒न्य॒शू॒ना ल॑भते। प॒शुभि॑रे॒वा॒त्मा॒न॒ꣳ स॒म॒र्ध॒य॒ति॒।
ऋ॒तुभि॑र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते। योऽ॒श्व॒मे॒धेन॑ यज॑ते। पि॒श॒ङ्गा॒स्त्रयो॑
वा॒स॒न्ता इत्यृ॑तुप॒शूना॑ल॒भ॒ते। ऋ॒तुभि॑रे॒वा॒त्मा॒न॒ꣳ स॒म॒र्ध॒य॒ति॒।
आ वा ए॒ष प॒शुभ्यो॑ वृ॒श्च॒य॒ते। योऽ॒श्व॒मे॒धेन॑ यज॑ते। पर्य॑ग्निकृ॒ता
उ॒ध्म॑ज॒न्त्य॒ना॑व्र॒स्का॒य॥४०॥

ल॒भ्य॒न्ते ल॒भ॒ते त्वा॒ष्ट्रा॒न्य॒शू॒ना॒ल॒भ॒तेऽष्टौ च॑॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान॑न्ना॒दः स्या॒मि॒ति॒। स ए॒ता॒व॑श्च॒मे॒धे

महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादो-
 ऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्मेषे
 महिमानौ गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्या
 वै वषा। राजा महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
 यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
 वा अन्ये देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
 एव मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
 तानेवोभयान्प्रीणाति॥ ४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
 समदं दध्यात्। स्तेगान्दंष्ट्राभ्यां मण्डूकां जम्भ्येभिरिति।
 आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
 समदं दधाति॥ ४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
 पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः

संवत्सर आ॑प्यते। दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आसन्। तै॑ऽब्रुवन्न॒ग्रयः॑
स्वि॑ष्ट॒कृतः। अश्व॑स्य मे॒ध्यस्य॑ व॒यमु॑द्धारमु॒द्धराम॑है।
अथै॑तान॒भि भ॑वा॒मेति॑। ते लोहि॑तमुद॒हरन्त॑। ततो॑ दे॒वा
अभ॑वन्॥ ४३ ॥

परा॑ऽसुराः। यथि॑स्वि॒ष्टकृ॑द्भ्यो लोहि॑तं जु॒होति॑
भ्रातृ॑व्याऽभि॒भूत्यै॑। भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति। गो॒मृग॒कण्ठेन॑ प्रथ॒मामाहु॑तिं जुहोति। प॒शवो॑ वै
गो॒मृगः। रु॒द्रोऽग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प॒शून्त॑र्दधाति। अथो॑
यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर्हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः प॒शून्भि॑मन्यते॥ ४४ ॥

अ॒श्वश॑फेनं द्वितीया॒माहु॑तिं जुहोति। प॒शवो॑ वा एक॑शफम्।
रु॒द्रोऽग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प॒शून्त॑र्दधाति। अथो॑ यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर्हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः प॒शून्भि॑मन्यते। अ॒यस्म॑र्येन
कम॑ण्डलु॒ना तृतीया॑म्। आहु॑तिं जुहोत्याया॒स्यो वै प्र॒जाः।
रु॒द्रोऽग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प्र॒जा अ॒न्तर्द॑धाति। अथो॑
यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर्हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः प्र॒जा अ॒भि॑मन्यते॥ ४५ ॥

द॒धात्य॑भ॒वन्म॑न्यते प्र॒जा अ॒न्तर्द॑धाति द्वे च॑ ॥ ————— [११]

अश्व॑स्य वा आल॑ब्धस्य मे॒ध उद॑क्रामत्। तद॑श्वस्तो॒मीय॑-

मभवत्। यदंश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते।
आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽंश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षद्विंशतं जुहोति। षद्विंशदक्षरा
बृहती॥ ४६॥

बारहताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षद्विंशतं जुहोति। षद्विंशदक्षरा
बृहती। बारहताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥ ४७॥

अंश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदां जुहोति। द्विपाद्वै
पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः।
अंश्वस्तोमीयं पूर्वं होतव्यां(३)न्द्विपदा(३) इति। अश्वो
वा अंश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अंश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदां जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदां हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत।
द्विपदां अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ४८॥

बृहत्सर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टि-
त्वम्। यथ्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते।
अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः।
तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृ-
प्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं
गन्तोः। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं
धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं
प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव
तदन्विच्छति। तस्माद्विवां नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते
सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री॒ राष्ट्रं॑ क्रा॒मति॑ । योऽ॒श्वमे॒धेन॒ यज॑ते ।
 ब्रा॒ह्म॒णौ वी॑णागा॒धि॒नौ गाय॑तः । श्रि॒या वा ए॒तद्रू॒पम् । यद्वी॑णा ।
 श्रि॒यमे॒वास्मि॒न्तद्ध॑तः । य॒दा खलु॑ वै पु॒रुषः॑ श्रि॒यम॑श्नुते ।
 वी॒णाऽस्मै॑ वाद्यते । तदा॑हुः । यदु॒भौ ब्रा॑ह्म॒णौ गा॒येता॑म् ॥ ५२ ॥

प्र॒भ्र॒ं शु॒कास्मा॒च्छ्रीः॑ स्या॑त् । न वै ब्रा॑ह्म॒णे श्री॑ र॒मत॒
 इति॑ । ब्रा॒ह्म॒णोऽन्यो॑ गा॒येत् । रा॒ज॒न्योऽन्यः॑ । ब्रह्म॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः ।
 क्ष॒त्र॒ं रा॒ज॒न्यः॑ । तथा॑ हा॒स्य ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतः॑
 श्रीः॑ परि॑गृहीता भवति । तदा॑हुः । यदु॒भौ दि॒वा गा॒येता॑म् ।
 अपा॑स्माद्रा॒ष्ट्रं क्रा॒मेत् ॥ ५३ ॥

न वै ब्रा॑ह्म॒णे रा॒ष्ट्रं र॒मत॒ इति॑ । य॒दा खलु॑ वै रा॒जा
 का॒मय॑ते । अथ॑ ब्रा॒ह्म॒णं जि॑नाति । दि॒वा ब्रा॑ह्म॒णो गा॒येत् ।
 नक्त॑ं रा॒ज॒न्यः॑ । ब्रह्म॒णो वै रू॒पम॑हः । क्ष॒त्रस्य॑ रा॒त्रिः । तथा॑
 हा॒स्य ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृहीतं भवति ।
 इत्य॑ददा॒ इत्य॑यज॒था इत्य॑पच॒ इति॑ ब्रा॒ह्म॒णो गा॒येत् । इ॒ष्टा॒पूर्तं॑
 वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ ॥ ५४ ॥

इ॒ष्टा॒पूर्ते॒नैवैन॑ं स॒ सम॑र्धयति । इत्य॑जिना॒ इत्य॑युध्य॒था
 इत्य॑मु॒ं स॒ङ्ग्रा॒मम॑ह॒न्निति॑ रा॒ज॒न्यः॑ । युद्धं॑ वै रा॒ज॒न्यस्य॑ ।
 युद्धे॒नैवैन॑ं स॒ सम॑र्धयति । अक्ल॑प्ता वा ए॒तस्य॑र्तव॒ इत्या॑हुः ।

योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवासमै कल्पयतः।
ताभ्यां स॒ऽस्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥५५॥

गायताङ्गामेन्द्राह्णस्यं कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो
यदाहुतीर्न जुहुयात्। लोकलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे
स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
मृत्युमवयजते। नैनं लोकलौके मृत्युर्विन्दति। यद्मुष्मै
स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बहुं मृत्युममित्रं
कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा
अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते।
तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या

वाव मृत्युरिति। यद्भूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं

मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिष-
मेवैतामा शास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति।
आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते
जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूनालभते प्रतिष्ठित्यै।
यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवाव रुन्धे।
ब्रह्म वा अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवाव रुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्रो भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं

च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भ॑व॒ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भि॒रे॒वैनं॑ भिषज्यति। यथ्सौ॒म्यो भ॑व॒ति। सोमो॑
वा ओष॑धीना॒ऽराजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभि॑रे॒वैनं॑ भिषज्यति। यथसा॑वि॒त्रो भ॑व॒ति। सु॒वि॒तृप्र॑सूत
ए॒वैनं॑ भिषज्यति। ए॒ताभि॑रे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
हैव॑ भ॒वति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॑ण्यस्य भिषक्। स ए॒वैनं॑ भिषज्यति। अश्लो॑णो हैव
भ॒वति॑॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त।
ए॒तद्दे॒वत्यो॑ वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति।
अ॒ग॒दो हैव॑ भ॒वति। वै॒श्वान॒रं द्वाद॑शकपालं निर्व॑पेन्मृगाख॒रे
यदि॑ नाऽऽगच्छे॑त्। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैनं॑म॒र्चिभ्या॑
परि॑रोध॒मान॑यति। आ॒हैव॑ सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं प॑यः। वा॒य॒व्यं
आज्य॑भागः। यज॑मानो वा अश्वः॑। अ॒हंसा॑ वा ए॒ष
गृ॑हीतः। यस्याश्चो॒ मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। यद॑हो॒मुचे॑

निर्वपति। अ० हंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः।
रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्य० रेतः। यथ्सौर्यं
पयो भवति। रेतसैवेन० स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः।
गर्भेर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति।
वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भेरेवेन०
स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।
इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्वोणो ह्येव भवत्यधीयादृध्यते गर्भेरेवेन० स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्थसंस्थिते निर्वपेत्।
द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं
यज्ञः स्यात्। पापीयास्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य
छन्दांसि। य ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः
प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता।
सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्थसंस्थिते
निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक

ए॒नं॒ यु॒ज्ञो भ॑वति। न पा॒पी॒या॒न्भ॑वति। द्वा॒द॒श भ॑वन्ति।
द्वा॒द॒श॒मा॒साः सं॒व॒त्स॒रः। सं॒व॒त्स॒र ए॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति॥६९॥

आ॒प्य॒ते सं॒व॒त्स॒र ए॒कं च॥—————[१८]

ए॒ष वै वि॒भूर्ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ वि॒भु भ॑वति।
यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑
प्र॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊ॒र्ज॒स्वा॒न्नाम॑
य॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्रो॑र्ज॒स्व॒द्भव॑ति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते।
ए॒ष वै प॒य॒स्वा॒न्नाम॑ यु॒ज्ञः॥७०॥

स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ प॒य॒स्व॒द्भव॑ति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते।
ए॒ष वै वि॒धृ॒तो ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ वि॒धृ॒तं भ॑वति।
यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै व्या॒वृ॒त्तो ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं
ह॒ वै तत्र॑ व्या॒वृ॒त्तं भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै
प्र॒ति॒ष्ठि॒तो ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒तं भ॑वति॥७१॥

यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै ते॒ज॒स्वी ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं
ह॒ वै तत्र॑ ते॒ज॒स्वि भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै
ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी ना॑म॒ यु॒ज्ञः। आ ह॒ वै तत्र॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी
जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा अ॒ति॒व्या॒धी ना॑म॒

य॒ज्ञः। आ ह॒ वै तत्र॑ राज॒न्योऽति॒व्या॒धी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै दी॒र्घो ना॑म॒ य॒ज्ञः। दी॒र्घायु॑षो ह॒ वै तत्र॑
मनु॒ष्या भ॑वन्ति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै क्लृ॑प्तो ना॑म॒
य॒ज्ञः। कल्प॑ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ योगक्षे॒मः। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑
यज॑न्ते॥ ७२॥

पर्य॒स्वान्नाम॑ य॒ज्ञः प्रति॑ष्ठितं भवति॒ यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते षट् (ए॒ष वै वि॒भूः प्र॒भूरूर्ज॑स्वान्यय॒स्वान्
वि॒धृतो॒ व्यावृ॑त्तः प्रति॑ष्ठितस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यति॒व्या॒धी दी॒र्घः क्लृ॑प्तो द्वाद॑श॥)॥—[१९]

ता॒र्प्येणाश्व॑ꣳ संज्ञ॑पयन्ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयन्ति। या॒मेन॑ सा॒म्रा प्र॑स्तो॒ताऽनू॑पतिष्ठते।
य॒मलो॒कमे॒वैनं॑ गमयति। ता॒र्प्ये च॑ कृत्य॒धीवा॑से चाश्व॑ꣳ
संज्ञ॑पयन्ति। ए॒तद्वै प॑शूनाꣳ रू॒पम्। रू॒पेणै॒व प॑शूनव॑ रुन्धे।
हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पु भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७३॥

रु॒क्मो भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अश्वो॑
भवति। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पं ता॒र्प्यम्।
अ॒न्तरि॑क्षस्य कृत्य॒धीवा॑सः। दि॒वो हि॑र॒ण्य॒क॒शि॒पु। आ॒दि॒त्यस्य॑
रु॒क्मः। प्र॒जाप॑ते॒रश्वः॑। इ॒ममे॒व लो॒कं ता॒र्प्येणा॑ऽऽप्नोति॥ ७४॥

अ॒न्तरि॑क्षं कृत्य॒धीवा॑सेन॑। दि॒वꣳ हि॑र॒ण्य॒क॒शि॒पुना॑।

आ॒दि॒त्य॑ रु॒क्मे॑ण। अ॒श्वे॑नै॒व मे॒ध्ये॑न प्र॒जाप॑तेः सायु॑ज्य॒
सलो॑कता॒माप्रो॑ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑ना॒ः सायु॑ज्यम्।
सा॒र्ष्टि॑ता॒ः समान॑लो॒कता॑माप्रोति। योऽ॒श्वमे॒धेन॒ यज॑ते। य
उ॒ चैनमे॒वं वेद॑॥ ७५॥

अवरु॑ध्या आ॒प्नोत्य॒ष्टौ च॑॥ ————— [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यम॒श्वः श्वे॑तं भू॒तं दक्षि॑णामनयन्।
तेऽब्रु॑वन्। यन्नो नै॑ष्ट। स वर्यो॑ भू॒दिति॑। तस्मा॒दश्व॑ः
सव॒र्येत्याह्व॑यन्ति। तस्मा॑द्य॒ज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑तिरा॒ल॒ब्धोऽश्वो॑ऽभवत्। तस्मा॒दश्वो॑ नाम॑॥ ७६॥

यच्छ्व॑य॒दरु॑रासीत्। तस्मा॒दर्वा॑ नाम॑। यथ्स॒द्यो
वाजा॑न्थ्समज॑यत्। तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑। यदसु॑राणां
लो॒काना॑दत्त। तस्मा॑दादि॒त्यो नाम॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑
योनि॑रायत॑नम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॑रायत॑नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑
चित्य॑ उत्तरवे॒दिमु॑प॒वप॑ति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नवन्तं
करो॑ति॥ ७७॥

योनि॑माना॒यत॑नवान्भवति। य ए॒वं वेद॑। प्रा॒णापा॒नौ वा

ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्का॒श्वमे॒धौ। प्रा॒णापा॒नावे॒वाव॑ रु॒न्धे।
 ओ॒जो ब॒लं वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्का॒श्वमे॒धौ। ओ॒जो
 ब॒लमे॒वाव॑ रु॒न्धे। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑ योनि॑रा॒यत॑नम्।
 सूर्यो॑ऽग्ने॒र्योनि॑रा॒यत॑नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चि॒त्यं उत्तर॑वेदिं
 चि॒नोति॑। ताव॑र्का॒श्वमे॒धौ। अ॒र्काश्वमे॒धावे॒वाव॑ रु॒न्धे। अथो॑
 अ॒र्काश्वमे॒धयो॑रे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ [२१]

प्र॒जाप॑तिं वै दे॒वाः पि॒तर॑म्। प॒शुं भू॒तं मे॒धाया॑ऽऽल॑भन्त।
 तमा॒लभ्यो॑पाव॒सन्। प्रा॒तर्य॑ष्टा॑स्मह॒ इति॑। ए॒कं वा
 ए॒तद्दे॒वाना॑म॒हः। यथ्स॑व॒त्सरः॑। तस्मा॑द॒श्वः पु॒रस्ता॑त्स॒वत्सर॑
 आल॑भ्यते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑ब्धोऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑द॒श्वः।
 यथ्स॑द्यो मे॒धोऽभ॑वत्॥७९॥

तस्मा॑द॒श्वमे॒धः। वेदु॑कोऽश्व॑मा॒शुं भ॑वति। य ए॒वं वेद॑।
 यद्वै तत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑ब्धोऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑द॒श्वः प्र॒जाप॑तेः
 प॒शूना॑म॒नुरूप॑तमः। आऽस्य॑ पु॒त्रः प्र॒तिरूपो॑ जायते। य ए॒वं
 वेद॑। सर्वा॑णि भू॒तानि॑ सु॒म्भृत्या॑ल॒भते। समे॑नं दे॒वास्तेज॑से
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ भर॒न्ति। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते॥८०॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒तद्वै तद्दे॒वा ए॒तान्दे॒वता॑म्। प॒शुं भू॒तं
मेधा॒या ल॑भन्त। य॒ज्ञमे॒वा य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वाः। का॒मप्रं
य॒ज्ञम॑कुर्वत। तेऽमृ॒तत्व॑म॒काम॑यन्त। तेऽमृ॒तत्व॑म॒गच्छ॑न्।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। दे॒वाना॑मे॒वाय॑नेनैति॥८१॥

प्रा॒जाप॒त्येनै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते का॒मप्रे॑ण। अपु॑न॒र्मार्ग॑मे॒व
ग॑च्छति। ए॒तस्य॒ वै रू॒पेण॑ पु॒रस्ता॑त्प्राजाप॒त्यमृ॑ष॒भं तू॒परं
ब॑हुरूप॒माल॑भते। सर्वे॑भ्यः का॒मेभ्यः॑। सर्व॒स्याऽऽत्यै॑। सर्व॒स्य
जि॒त्यै। सर्व॑मे॒व तेना॑ऽऽप्रोति। सर्व॑ जयति। योऽश्व॑मे॒धेन॒
यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥८२॥

मेधोऽभ॑वद्यज॑त एति॒ वेद॑॥ [२२]

यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी॒ वेद॑। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒
लोमं॑ लोमं जुहोति। अ॒होरा॒त्रे वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी।
यथ्सा॒यं प्रा॑तर्जुहोति। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं जुहोति।
ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं
जुह्व॑ति। यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ प॒दे वेद॑। अश्व॑स्यै॒व
मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे जुहोति। द॒र्श॒पूर्ण॒मा॒सौ वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒
प॒दे॥८३॥

यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य पुदेपदे
 जुहोति। एतदनुकृतिं ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य
 पुदेपदे जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा
 आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते।
 यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने
 जुहोति। एतदनुकृतिं ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य
 विवर्तनेविवर्तने जुहोति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽप्राणा
 अपश्वरूष्वा प्रजापतिः प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य
 प्रजापतिस्तं यज्ञक्रतुभिरपश्वीब्राह्मणौ सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताऽर्ष्येणादित्याः
 प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी त्रयोविंशतिः॥२३॥
 प्रजापतिरस्मिँल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्प्रातः प्र वा एष एभ्यो
 लोकेभ्यः सर्वं ह वै तत्र पयः स्वद्य उ चैनमेवं वेद चत्वार्यशीतिः॥८४॥
 प्रजापतिरश्वमेधं जुहोति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥